

5. **Дорошенко Д.** Історія України 1917–1921 рр. : у 2 т. / Д. Дорошенко. – Ужгород, 1932.
6. **Логінов О.** Вінниця у 1917: Революція у провінційному місті / О. Логінов. – Вінниця, 2011.
7. **Мазепа І.** Україна в огні і бурі революції 1917–1921 / І. Мазепа. – К., 2003.
8. **Малиновський Б.** Катеринославська губерніальна рада / Б. Малиновський // Придніпров'я. – Вип.1. – 2004. – С. 130–135.
9. **Марусик Т.** Еліта як духовно інтелектуальний феномен суспільства / Т. Марусик // Регіональні та національні еліти: Хто формує політику? – Чернівці, 2002.
10. **Омелянович-Павленко М.** Спогади командарма (1917–1920) / М. Омелянович-Павленко. – К., 2007.
11. **Солдатенко В.** Революційна доба в Україні 1917–1920 / В. Солдатенко. – К., 2011.
12. **Солдатенко В.** Українська революція / В. Солдатенко. – К., 1999.
13. Українське відродження 1917–1920 рр. на Сумщині: Т. 1 / авт.-упоряд. Іванущенко Г. М. – Суми, 2010.
14. **Феденко П.** Ісаак Мазепа. Борець за волю України / П. Феденко. – Лондон, 1954.
15. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВОВ України). – Ф.11, оп. 1, спр.10, арк. 5.
16. ЦДАВОВ України. – Ф.1115, оп.1, спр. 44, арк. 7.
17. ЦДАВОВ України. – Ф.1115, оп.1, спр. 44, арк.11.
18. **Шаповал М.** Велика революція і українська визвольна програма / М. Шаповал. – Прага, 1928.
19. **Шаповал М.** Великий зрив. Нарис з історії Української революції 1917–1920 // 1 частина: Доба Української Центральної Ради. – Львів, 1936.

Надійшла до редколегії 02.07.2014

УДК 94 (477.63) «1918–1927»

Ю. С. Митрофаненко

*Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського*

**ВІЙСЬКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ АНДРІЯ ГУЛОГО-ГУЛЕНКА
У РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЯХ 1918–1919 рр.
НА КАТЕРИНОСЛАВЩИНІ**

Проаналізовано маловідомі епізоди військової діяльності отамана А. Гулого-Гуленка (Гулія), які стосуються подій Української революції на Катеринославщині у 1918–1919 рр.

Ключові слова: отаман, повстанський рух, отаманщина, армія, Директорія, революція.

© Ю. С. Митрофаненко, 2014

Ю. С. Митрофаненко

Кировоградский областной институт последипломного педагогического образования имени Василия Сухомилинского

**ВОЕННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ АНДРЕЯ ГУЛОГО-ГУЛЕНКА
В РЕВОЛЮЦИОННЫХ СОБЫТИЯХ 1918–1919 ГГ.
НА ЕКАТЕРИНОСЛАВЩИНЕ**

Проанализированы малоизвестные эпизоды военной деятельности атамана А. Гулого-Гуленка (Гулия), касающиеся событий Украинской революции на Екатеринославщине в 1918–1919 гг.

Ключевые слова: атаман, повстанческое движение, атаманщина, армия, Директория, революция.

Y. S. Mytrofanenko

*Kirovograd regional Institute of postgraduate pedagogical education
named of Vasily Sukhomlinsky*

**MILITARY ACTION OF ANDRIY HYLIY-HYLENKO
IN THE REVOLUTIONAL EVENTS 1918–1919
ON KATERYNOSLAVSHCHINA**

The major aspects of A. Hyliy-Hylenko military-political activities in the period of the Ukrainian State are investigated in the article. Relationships between of him and other insurgent and military leaders of army of U.N.R. are analyzed. On the basis of the new archive sources his role in the fight with Red Army in January 1919 for Katerynoslav is considered. A. Hyliy-Hylenko's influence on military, social and political processes in the Directory of the UNR period 1918–1919 is analyzed. A little known episode from the history of his life during the period of Ukrainian revolution was focused on the basis of new archive sources.

Relationships of A. Hyliy-Hylenko with different types of peasant movements on the territory of modern Dnipropetrovsk region during the Ukrainian Revolution 1917–1920's was analysed. This article runs about the attempt to analyze the points of A. Hyliy-Hylenko of the processes of the Ukrainian revolution during 1918–1927. The influence of political ideologies, outlook of his action on is defined. A. Hyliy-Hylenko influence of Ukrainian creation of the state is noted.

Key words: atamanship, ataman, insurgency, Directory, army, revolution.

Військова діяльність Андрія Гулого-Гуленка – відомого повстанського ватажка, генерал-хорунжого армії УНР у 1918–1919 рр. тісно пов'язана з Катеринославщиною. Він відіграв значну роль у встановленні влади УНР у Катеринославі та обороні міста в січні 1919 р., розгортанні повстанської боротьби на теренах краю восени – взимку 1919 р. Але саме ці епізоди є найменш висвітленими в дослід-

дженнях, присвячених цьому отаману. До білих плям його біографії слід також віднести перебування під арештом влади УНР у лютому 1919 р., пов'язаного з подіями під Катеринославом у січні 1919 р., епізоди співпраці А. Гулого-Гуленка із Червоною армією. Суперечливі дані існують стосовно долі отамана після звільнення з більшовицької в'язниці в 1927 р., невідомим для дослідників є рік смерті генерал-хорунжого.

Метою статті є висвітлення на основі різноманітної джерельної бази – архівних документів, періодичних видань, спогадів сучасників – маловідомих епізодів життя А. Гулого-Гуленка, пов'язаних із Катеринославщиною. Аналіз революційної діяльності отамана стане логічним продовженням досліджень автора цієї статті, які стосуються біографій українських вояків, пов'язаних з Катеринославщиною [11–13].

А. Гулий-Гуленко часто згадувався в мемуарах учасників визвольної боротьби 1917–1920-х рр.: О. Доценком [4], М. Капустянським [20], І. Мазепою [10], М. Омеляновичем-Павленко [15], Ю. Тютюнником [19] та іншими. Із сучасних дослідників свої розвідки отаману присвятили Р. Коваль [5–7], Я. Тинченко [17–18]. М. Ковальчук у праці, яка стосується повстанського руху в Україні проти білогвардійських військ, наводить нові факти з діяльності А. Гулого-Гуленка [8].

Перш ніж перейти до розгляду військової діяльності отамана періоду визвольних змагань, варто розглянути питання про імена, під якими він фігурує в історичних джерелах та літературі. Отже, в офіційних документах кінця 1918–1919 рр. він згадується як Гулій або Гулий. Саме під таким прізвищем очолював Катеринославський Кіш та Південно-Східну групу (до речі саме Південно-Східну, а не Південну, як часом трапляється в літературі) Дієвої армії УНР. Уперше прізвище Гуленко він використав під час перебування в Кам'янці навесні 1919 р. Під час повстанської боротьби 1919–1921 рр. отаман згадується вже під подвійним прізвищем Гулий-Гуленко. У більшовицьких документах його називають Гулим або Гулим-Гуленко. Останній варіант його прізвища найбільш поширений в історичній літературі.

З іменем ситуація так само неоднозначна. Я. Тинченко у книзі «Офіцерський корпус армії УНР» наводить два імені Гулого-Гуленка: Андрій і Тиміш [17, с. 126–127]. У жодних інших джерелах ім'я Тиміш не використовується. У статті застосовуватиметься варіант прізвища відповідно до джерела та часу використання. У 1918 – до весни 1919 рр. – Гулій (Гулій), з весни 1919 р. Гулий-Гуленко.

Відомим ватажком повстанського руху майбутній генерал-хорунжий армії УНР (це звання він здобув після Першого зимового походу) став у процесі підготовки антигетьманського повстання. До

пошуків зв'язків з його організаторами А. Гулія підштовхнула кадрова політика військового міністра Української держави Михайла Рогози. З лав військових сил Гетьманату звільнялися колишні офіцери військового часу, які не мали належної освіти. Серед них опинився А. Гулий. М. Омелянович-Павленко писав про таких: «Це були жертви невдалої реформи військового міністра, ген. Рогози. Ініціатори повстання повинні дякувати генералові, що бажаючи піднести фаховий рівень в армії, надто необдуманно віднісся до численних молодих кадрів, які були кістю від кості нашого селянина, переважно діяльними учасниками війни й до того ж її жертвами» [15, с. 112].

Біографія А. Гулого є підтвердженням думки командарма. Він народився в селянській родині 1886 р. у м. Новоархангельськ Херсонської губернії (нині Кіровоградська обл.). Здобув ґрунтовну освіту в Рішельєвській гімназії в Одесі, Ново-Олександрівському сільськогосподарському училищі. А. Гулий брав участь у Першій світовій війні, нагороджений орденом Святого Георгія IV ступеня. Останнє звання у царській армії – штабс-капітан [17, с. 148–149].

Під час підготовки антигетьманського повстання А. Гулий був призначений С. Петлюрою начальником Катеринославського Коша армії УНР [1, арк. 7]. Отже, він не був самопроголошеним отаманом, як частина інших ватажків. І. Мазепа згадував, що отаман А. Гулий-Гуленко прибув до Катеринослава із Фастова як призначений командуючим Катеринославським Кошем. Микола Горобець – колишній виконувач обов'язків кошового отамана Республіканського війська Катеринославщини – став його помічником [10, с. 65]. Групі Гулія вдалося встановити владу Директорії в Катеринославі. З місцевих газет відомо, що А. Гулий-Гуленко виступав з промовою під час урочистого поховання українських козаків на Соборній площі, які загинули в боях у Катеринославі [11, с. 58].

Захоплення Катеринослава, розгром махновців були значними успіхами, тому невдовзі А. Гулій став керівником Південно-Східної групи Дієвої армії УНР. Її штаб знаходився в Єлисаветграді. 22 січня 1919 р. А. Гулій отримав стратегічне завдання від Головного Отамана С. Петлюри: «Південно-східній групі Гулія вести операції супротив більшовиків в Катеринославщині для міцного утримання Катеринослава, Новомосковська, Олександрівська і ні в якому разі не допустити ворога на правий берег Дніпра» [21, арк. 16].

М. Капустянський, згадуючи події січня 1919 р., відзначав: «Необхідно було стримувати більшовицьку навалу з фронту і гасити численні повстання в запіллі, навіть часами обеззброювати цілі українські частини. Найбільший тягар впав на рамена Запорозжів і Сірих на Харківщині, Республіканського Коша в Катеринославі і Січових Стрільців у Києві» [20, с. 78].

Тим часом відповідальний за захист Катеринослава отаман Гулій, командує республіканським військом Катеринославщини, після отримання наказу про оборону міста, негайно зв'язався з представником керівництва армії УНР. Текст цієї телеграфної розмови надзвичайно важливої для розуміння ситуації, у якій опинилися захисники Січеслава, нам вдалося відшукати. Вона відбулася 22 січня о 23 год. 15 хв. А. Гулій-Гуленко (Гулій) достатньо детально змалював становище оборонців міста. Тому ми подаємо його інформацію без змін та у повному обсязі: «Як я в свій час попереджав, так і вийшло. Брак снарядів, патронів та зброї не дав нам можливості проводити операції. Частини, які весь час були в боях, не були змінені своєчасно. Це внесло в їх ряди хвилювання. Наслідком цього стало те, що ми кидаємо фронт. Зараз частина полку Січових Стрільців залишила Катеринослава. Для ліквідації «балбачанівської історії» мною кинуті «Запорізька Січ» на чолі з полковником Божком та окремих курінь Гладченко. Богданівський та Полтавський полки, яким я передав наказ полковника Тютюнника залишитись в моєму розпорядженні наказу не виконали. Становище дуже серйозне. Залишились частини, які мають мало зброї, набоїв і снарядів. Гадаю, що той мінімум моїх вимог можна було задовольнити, якщо ж снаряди, рушниці та набої досі не відіслані, то прохаю вжити всіх заходів, щоб завтра спеціальним потягом були надіслані. Підкреслюю, що становище надзвичайно скрутне. Виною цьому ваша повільність (підкресл. в документі. – Ю. М.). Зараз прохаю негайно надіслати наказ полкам Богданівському та Полтавському безпосередньо, щоб вони залишилися в Катеринославі. Поведінка, яку дозволяють собі Богданівський та Полтавський полки неможлива».

Відповідь сотника: «Добре ваше питання докладу отаману Тютюннику. Відносно висилки вам набоїв, то таке розпорядження вже було зроблено давно і здається мені, що вони вже послані, але зробимо перевірку, якщо не вислані, то будуть вжиті всі заходи, щоб все те, що ви просите було надіслано завтра же». Гулій: «Прошу, щоб не вийшло такої ж помилки, яка вийшла вчора. Київ дав наказ полкам залишитися в Катеринославі, а Кременчук наказує ім виїхати на Користовку (підкресл. в документі. – Ю. М.). Підкреслюю, що без зброї і снарядів, голими руками, воювати неможливо. А через те, негайно, спеціальним потягом надішліть рушниць 2.000 мільйон набоїв, 300 кулеметних стрічок, 2 000 снарядів німецьких 77 міліметрових. Якщо зазначена зброя не буде отримана 24 січня, то всяку надію на те, що Катеринослава можна буде тримати можна покинути» [24, арк. 85–88].

Набої та зброя не надійшли своєчасно і невідомо, чи надійшли взагалі, бо 24 січня 1919 р. у розпал боїв А. Гулій-Гуленко повторив

своє прохання про постачання Катеринославського Коша всім необхідним для успішного захисту міста [24, арк. 147].

Зазначимо, що становище захисників Катеринослава ускладнювалося не лише через наступ більшовиків. І. Мазепа згадував, що стратегічна ситуація навколо Катеринослава була майже безнадійною [10, с. 68]. З півночі після відступу П. Болбочана українським військам загрожувала Харківська більшовицька група.

Отаман М. Григор'єв, який підтримував зв'язок з Катеринославською групою, конфліктував з Генштабом, демонстративно ігнорувал накази командуючого Південно-Східною групою: «Ніякого Гулія і компанію не визнаю, а тільки одного отамана Петлюру» [24, арк. 242]. Водночас отаман вів переговори з більшовиками про перехід на їх бік, тому і підтримки захисникам Катеринослава не надавав, якщо не рахувати телеграм про свої успіхи у локальних боях з білогвардійцями. «Катеринослав. Отаману Самокішу. Єлисаветград. Отаману Гулію. Це в мене вже четверта велика перемога над добровольчою армією. Я отримав депешу з Роздільної про політичну комбінацію з французами і докладаю, що ми дивимося на цю комбінацію негативно. Нестабільність політики наверху мені дуже шкодить. Робіть що завгодно, я йду вперед, твердо пам'ятаючи, що переможців не судять» [24, арк. 159–159 зв.].

А. Гулій запитував командування про стосунки з білогвардійцями і, отримавши відповідь про можливе примирення, просив заборонити М. Григор'єву вести бойові дії проти добровольців. Крім цього, А. Гулій був змушений знімати зі стратегічного напрямку загони за наказом вищого керівництва армії для роззброєння полку П. Болбочана, якого звинувачували у зраді УНР [24, арк. 85]. Невдоволені діями Гулія, вояки Богданівського полку, колишні підлеглі Болбочана, не виконували наказів командуючого групою.

Бої мали винятково запеклий характер, про що свідчать джерела з обох сторін. Гулій 25 січня перебував у Катеринославі і сповістив Київ про значні втрати українських загонів: «Люду залишилось дуже мало, приблизно 400» [24, арк. 81]. Українські полки, які захищали Катеринослав, з боями почали відступати у напрямку станцій П'ятихатки та Долинська, а згодом опинилися на півдні України. Історія Січеслава за доби Директорії припинила своє існування.

Отже, аналіз джерел дозволяє припустити, що за обставин, які склалися, А. Гулій не може нести відповідальності за втрату Катеринослава. Вагомою причиною поразки армії УНР під Катеринославом було поширення отаманщини саме серед військ Південно-Східної групи. Зокрема, намагання отамана М. Григор'єва реалізувати власний зовнішньополітичний курс та небажання підпорядковуватись «якомусь Гулію» зробили втрату стратегічного важливого Кате-

ринослава – Січеслава лише справою часу. Але частина керівництва Дієвої армії УНР винним у втраті Катеринослава вважала командувача Південно-Східної групи армії УНР.

Після прибуття А. Гулія до Кам'янця його було несподівано заарештовано. Колишній командувач Південно-Східної групи армії УНР згадував про це доволі лаконічно та сухо: «Був заарештований по телеграмі зі Штабу армії по звинуваченню у самовільному залишенні фронту та присвоєнні 40 млн. казенних грошей. Проте через декілька днів звинувачення було спростовано» [1, арк. 7–8].

Більш детальну інформацію про резонансний арешт відомого військового подала «Робітнича газета». Варто навести повний текст цього повідомлення: «16 лютого 1919 р. було заарештовано в Кам'янці на Поділлі отамана Південно-Східної групи республіканських військ Гулого та його оточення. Його було запрошено на нараду до губкомісара Поділля з приводу повстання в Проскуріві (мається на увазі більшовицьке повстання придушене отаманом Семесенком, яке переросло у масштабний та кривавий єврейський погром. – Ю. М.).

Коли отаман прибув, то повітовий комендант заарештував його буцімто за наказом Головного Отамана Петлюри. Коли про це було повідомлено Комісії по обороні краю, яка від себе подала заяву Директорії у спробі з'ясування причин арешту, то виявилось, що Головний Отаман такого наказу не давав, а даний наказ був даний осавулом Головного Отамана на підставі якогось доносу». Автор повідомлення зазначив, що невдовзі з'явився наказ про звільнення, але, незважаючи на це, А. Гулий деякий час ще перебував під арештом [16].

Треба визнати, що арешти військових у період лютого 1919 р. свідчили про пошук винних у поразці від більшовиків у січні – лютому цього року. Але впадає у вічі певна вибірковість правосуддя, бо нерідко покарання уникали ті отамани, які мали політичну підтримку. Крім А. Гуленка (з того часу він саме так згадується в джерелах у такому варіанті свого прізвища або використовує подвійне Гулий-Гуленко) було заарештовано командувача Лівобережного фронту П. Болбочана, ледь вдалося уникнути арешту за провокаційним обвинуваченням А. Волинцю [14]. Натомість такі одіозні постаті як Й. Біденко, І. Семесенко та інші залишалися недосяжними для правосуддя, саме завдяки своїм політичним зв'язкам з О. Андрієвським [27, арк. 126–127].

А. Гулія та його штаб було-таки звільнено з-під варті, а обвинувачення було скасовано. Несправедливий арешт та поранення могли стати чинниками, які змусили А. Гулого-Гуленка відмовитися від пропозиції очолити Запорізький корпус, який після арешту вищезгаданого П. Болбочана потребував авторитетного керівника. Згодом А. Гулий-Гуленко таки повернувся до лав регулярної армії УНР на

посаді штаб-старшини для доручень при Військовому міністрі УНР. Але його стихією був саме повстанський рух, тому, коли у серпні було створено Центральний повстанський комітет, А. Гулий-Гуленко приєднався до нього.

Восени 1919 р. С. Петлюра був змушений знову налагоджувати контакти з ватажками нерегулярних з'єднань. Втрати в боях з Білою армією та епідемія тифу змушували поповнювати збройні сили УНР загонами повстанців. На керівні посади війська залучалися колишні отамани, до того усунені зі складу Дієвої армії УНР за порушення дисципліни, навіть такі одіозні, як Ю. Божко.

На початку листопада 1919 р. С. Петлюра призначив отамана А. Гулого-Гуленка керівником повстанських загонів Херсонщини, Катеринославщини, Уманщини, Звенигородщини, Черкащини та Чигиринщини. А. Гулий-Гуленко згадував про свою діяльність: «Після переговорів з Петренко та іншими членами вступив до його складу і направився у район Знам'янка–Катеринослав з метою підняти повстання проти Добрармії, незважаючи на спротив деяких членів уряду, які були за примирення з Денікіним» [26, арк. 4]. Йому вдалося зосередити керівництво всіма повстанськими загонами цього регіону. Для координації повстанців на Катеринославщині А. Гулий-Гуленко направив М. Мелешка, якому вдалося захопити Верхньодніпровськ [8, с. 148–167].

Нерідко А. Гулому-Гуленку доводилося приймати рішення без узгодження з керівним складом армії УНР. Можливо, саме це й стало причиною його арешту в лютому 1919 р. за відведення військ з Катеринослава без дозволу вищого керівництва. Нерідко А. Гулий-Гуленко діяв згідно з умовами стратегічної ситуації, яка в 1919 р. змінювалася доволі швидко. Але ці дії не були виявами отаманщини, бо невиконання наказів, порушення субординації, заколотів проти Директорії він не вчиняв. Незважаючи на протиріччя, які виникали, отаман не дозволяв собі піднімати повстання в запіллі чи знімати свою частину з фронту через незгоду з діями керівництва. А. Гулого-Гуленка слід вважати представником українського повстанського руху, а не отаманщини або віднести до помірковано-конструктивної складової цього суперечливого явища. До подібної категорії отаманів належали ті, хто, не вливаючись до регулярної армії, узгоджував з її штабом координовану боротьбу за українську державність.

Варто відзначити тверду позицію отамана А. Гулого-Гуленка стосовно пробільшовицьки налаштованих сил у запіллі армії УНР. Вона була непримиренною, про що свідчить один з його наказів: «Попереджаю, що як яке-небудь село не буде помагати нам (владі УНР – приміт. Ю. М.), або дасть приюта сим розбишакам (білим, червоним –

приміт. Ю. М.), то буду жорстоко карати таке зрадливе погане село. Нехай краще загине одно або двоє сіл, чим через нього будуть гинути тисячі сіл» [8, с. 196].

А. Гулий-Гуленко виявився успішним організатором повстанства у заплілі Денікіна на Катеринославщині та Херсонщині. Він наголошував, що «організація повстань проходила легко та вдало, то був розквіт повстанства. У своєму районі я був у буквальному сенсі господарем становища» [26, арк. 4]. Достовірність слів А. Гулого-Гуленка підтверджують два факти. Це вимушена співпраця більшовиків з «гулівцями» під час спільного наступу на Єлисаветград у грудні 1919 р. По-друге, прагнення керманічів армії Зимового походу, зокрема М. Омеляновича-Павленка та І. Мазепи спрямувати армію до району, де діяли гулівці для об'єднання своїх частин, що врешті-решт і відбулося.

До об'єднання з армією Зимового походу А. Гулий-Гуленко отримав пропозицію від більшовиків влитися до лав Червоної армії. Взагалі, А. Гулий-Гуленко був прихильником співпраці з різними політичними силами на ґрунті боротьби з Денікіним. М. Ковальчук наводить факт фінансової допомоги А. Гулого-Гуленка єлисаветградським боротбистам для потреб партизанської боротьби з білогвардійцями [8, с. 173].

Єлисаветградські більшовики згадували, що під час спільного наступу на Єлисаветград у грудні 1919 р. А. Гулий-Гуленко пояснив спільні дії листівкою Л. Троцького. У ній зазначалося, що «мета червоноармійців не захоплення України, а спільний фронт проти білогвардійців аби надати Україні можливість обрати ту владу, яку захоче народ» [2].

Рішення про військові контакти з більшовиками доводилося приймати у надскладних умовах за не завжди чіткої позиції керівництва. Зокрема, Центрповстанком радив «не зустрічати червоних як ворогів» в умовах війни зі Збройними Силами Півдня Росії [24, арк. 4]. А. Гулий-Гуленко висловився за співпрацю з більшовиками за умови створення Української червоної армії, яка б воювала за державну незалежність України. Після оволодіння Єлисаветградом більшовики запропонували частинам А. Гулого-Гуленка, згідно з інструкціями Л. Троцького щодо стосунків з українським професійним повстанством [3, с. 538–541], влитися до лав Червоної армії або скласти зброю [2].

З'ясувавши наміри більшовиків, що були несумісні з його переконаннями, А. Гулий-Гуленко залишив Єлисаветград. Більшовики, коментуючи рішення українського ватажка, зазначали: «На пропозицію червоного командування злитися з дивізією Гулий відповідає відмовою й відступає на Знам'янку, де зустрічається з петлюрів-

ським командиром Омеляновичем-Павленком. З цього моменту розпочинається новий етап боротьби Гулого з радянською владою» [25, арк. 36–37].

Інформацією про контакти А. Гулого-Гуленка з більшовиками та загальні настрої у військових частинах УНР (восени – взимку 1919–1920 р. до лав червоних зі своїми частинами перейшли керівники Повстанкому Несміянов, Г. Колосов, О. Волох, О. Данченко та навіть командир «Запорозької Січі» Ю. Божко і військові УГА) викликали тривогу у М. Омеляновича-Павленка. Тому він застерігав свого заступника в армії Зимового походу Ю. Тютюнника: «Загони А. Гулого-Гуленка, С. Коцура, В. Чучупаки визнали принцип радянства, завдяки чому мають спокійне відношення з більшовиками, зможуть даліше провадити організаційну справу» [13, с. 223].

Звернення М. Омеляновича-Павленка свідчить, що він на той момент не володів достовірною інформацією про події на теренах, куди підходила армія Зимового походу. Самостійницька позиція холодноярського отамана В. Чучупаки була сталою, С. Коцур шукав союзу з махновцями, а А. Гулий-Гуленко на злиття з червоними відповів відмовою. 10–11 лютого 1920 р. А. Гулий-Гуленко зустрівся з армією Зимового походу.

М. Омелянович-Павленко прийняв рішення включити дисципліновані, вишколені частини гулівців до складу Збірної Запорозької дивізії, згодом 1-а Запорозької дивізії, командиром якої було призначено саме А. Гулого-Гуленка. Командарм згадував: «В особі отамана Гулого-Гуленка командування знайшло людину, якій воно довірило зверхнє загальне керування всіма повстанцями Херсонщини, Катеринославщини й далі вгору по Дніпру до Чигирини» [15, с. 286]. Завдяки ґрунтовним спогадам про Перший Зимовий похід М. Омеляновича-Павленка, Ю. Тютюнника, О. Доценка діяльність А. Гулого-Гуленка в цій мілітарній акції висвітлена достатньо змістовно. Відзначимо, що їх спільним моментом є визнання факту успішного керівництва А. Гулим-Гуленком своєю частиною.

Після участі в Зимовому поході він воював проти більшовиків у складі українсько-польської армії, брав участь в організації Листопадового рейду з боку Румунії як керівник Бессарабської групи. Після невдачі Другого Зимового походу А. Гулий-Гуленко перебував за кордоном на теренах Польщі та Румунії.

У 1922 р. нелегально перейшов кордон з УСРР для продовження підпільної боротьби, але був заарештований в Одесі. У 1925 р. Надзвичайна сесія Харківського губернського суду винесла вирок А. Гулому-Гуленку: 10 років ув'язнення із суворою ізоляцією та конфіскацією всього майна. Порівняно м'який вирок суд пояснив «пораз-

кою всіх ворогів радянської влади та непорушністю її позицій в Україні» [7, с. 91].

На суді А. Гулий-Гуленко визнав факт боротьби проти більшовиків, бо хотів принести користь українському народу. Отаман зазначив, що НЕП позбавив УНР підтримки народу, тому подальша повстанська боротьба зашкодила б українському народу [5, с. 216]. Я. Тинченко пише, що більшовицькі газети згодом публікували «покаяння» А. Гулого-Гуленка за свою службу УНР. Нарешті у 1927 р. генерал-хорунжого амністували. Він виїхав на Донбас працювати агрономом, бо мав відповідну освіту [17, с. 126 – 127]. Після 1927 р. достовірна інформація про нього зникає.

Є дві згадки про долю А. Гулого-Гуленка після 1927 р. Перша належить М. Чеботаріву – колишньому начальнику контррозвідки ДА УНР. У листі до сотника Володимира Шевченка він писав: «Тільки для Вас: Гулий-Гуленко, генерал, втік з большевії. Зараз знаходиться у мене. Скоро випущу його в світ для інформацій ширших кол. А. М. (Андрій Миколайович Левицький, президент УНР в екзилі. – Ред.) ще його не бачив, але знає, що він тут» [28, с. 232, 280].

Інформацію про перебування А. Гулого-Гуленка в Польщі у М. Чеботаріва підтверджує лист сина звенигородського отамана Івана Лютого-Лютенка до дослідника повстанського руху Р. Ковалю. Він містить сенсаційну інформацію (на думку Р. Ковалю зі слів батька) про долю А. Гулого-Гуленка: «А. Гулий-Гуленко – знаменитий наш генерал, партизан і зрадник. Це Чеботарів розкрив його як советського агента, а полковник (Іван) Литвиненко (це вже як Гулий-Гуленко повертав з України – другий раз переходив границю в Польщу) убив його» [7, с. 91].

Однак ці дані потребують ретельної верифікації. Особисто Іван Лютий-Лютенко у своїх спогадах нічого не пише про зраду А. Гулого-Гуленка [9]. Чутки про неї можуть бути пов'язані з майстерним використанням чекістами імені популярного ватажка А. Гулого-Гуленка для викриття повстанців. Серед отаманів поширювали інформацію про зустріч, яку організовує А. Гулий-Гуленко та необхідність прибути на неї для координації зусиль. Р. Коваль писав, що «знаючи про величезний авторитет генерала, чекісти використовували його ім'я як принаду і від його імені хотіли запросити отаманів на з'їзд» [7, с. 39]. Таким чином, ватажки українського повстанського руху потрапляли в пастку.

Амністували А. Гулого-Гуленка лише у 1927 р., коли було знищено українське повстанство. Отже, він уже не міг становити реальної загрози владі більшовиків в Україні, але сам факт амністії міг спровокувати чутки про зрадництво. Іншою підставою для підозр А. Гулого-Гуленка у зраді міг стати «лист покаяння» перед більшовиками. Не можна виключати й версію інтриги в українському еміграційному се-

редовищі, жертвою яких став зокрема і Ю. Горліс-Горський. Можливо, що до них міг бути причетний і сам М. Чеботарів, який негативно ставився до значної частини повстанських отаманів. Інших джерел, у яких би містилися згадки про долю А. Гулого-Гуленка, немає.

Отже, участь отамана в подіях Української революції на Катеринослащині була тривалою та плідною. А. Гулий-Гуленко був одним із найкращих організаторів повстанського руху на території краю, вмів співпрацювати з регулярним військом. Його частини вирізнялися стійкістю, вірністю патріотичній ідеї боротьби за українську державність. А. Гулий-Гуленко як авторитетний повстанський ватажок зміцнював, а не розхищував армію УНР. Таким чином, маємо всі підстави стверджувати, що він відіграв значну роль у перебігу революційних подій на Придніпров'ї.

Бібліографічні посилання

1. Галузевий державний архів СБУ. – Ф. 5, спр. 66646, Т. 13.
2. Годы борьбы. Сборник материалов по истории революционного движения на Зиновьевщине. – Зиновьевск: Окружная Октябрьская комиссия, 1927. – 196 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://militera.lib.ru/h/kampffaren/index.html>.
3. Гражданская война на Украине, 1918 – 1920 : сб. докум. и матер. : у 3 т., 4 кн / [под ред. Н. И. Супруненко]. – К., 1967. – Т. 2: Борьба против денкинизма и петлюровщины на Украине (май 1919 г. – февраль 1920 г.).
4. **Доценко О.** Зимовий похід (6.XII – 6.V. 1920) / О. Доценко. – К., 2001.
5. **Коваль Р.** Отамани Гайдамацького краю. 33 біографії / Р. Коваль. – К., 1998.
6. **Коваль Р.** Повернення отаманів Гайдамацького краю / Р. Коваль. – К., 2001.
7. **Коваль Р.** Операція «Заповіт». Чекістська справа № 206: Історичний нарис / Р. Коваль. – К. ; Вінниця, 2007.
8. **Ковальчук М.** Без переможців: Повстанський рух в Україні проти білогвардійських військ генерала А. Денікіна (червень 1919 р. – лютий 1920 р. р.) / М. Ковальчук. – К, 2012.
9. **Лютенко-Лютий І.** Вогонь з Холодного Яру / І. Лютенко-Лютий. – Де-тройт, 1986.
10. **Мазепа І.** Україна в огні й бурі революції 1917–1921 : у 3 т. – Т. 2 : І. Мазепа. – К., 2003.
11. **Митрофаненко Ю.** Роман Самокиш (Самокишин) у революційних подіях на Катеринослащині / Ю. Митрофаненко, Т. Цимлякова // Придніпров'я: історико-краєзнавчі дослідження : зб. наук. пр. – Д., 2007. – Вип. 4. – С. 53–63.
12. **Митрофаненко Ю.** До портрета отамана Ю. Божка / Ю. Митрофаненко, Т. Цимлякова // Вісник Дніпропетр. ун-ту. Сер.: Історія та археологія. – Д., 2008. – Т. 16. – № 1/1. – С. 57–63.
13. **Митрофаненко Ю.** Військово-політична ситуація в Катеринославі в січні 1919 р. / Ю. Митрофаненко, Т. Цимлякова // Придніпров'я: історико-краєзнавчі дослідження : зб. наук. пр. – Д., 2010. – Вип. 8. – С. 53–63.

14. **Митрофаненко Ю.** Справа отамана Волинця / Ю. Митрофаненко // Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті : зб. наук. пр. – Д., 2011. – Вип. IX. – С. 206–213.
15. **Омелянович-Павленко М.** Спогади командарма 1917–1920-ті рр. / М. Омелянович-Павленко. – К., 2004.
16. Робітнича газета. – 1919. – 19 лют.
17. **Тинченко Я.** Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917 – 1921) : наукове видання / Я. Тинченко. – К., 2007.
18. **Тинченко Я.** Українські збройні сили. Березень 1917 – листопад 1918 рр. (організація, чисельність, бойові дії) / Я. Тинченко. – К., 2008.
19. **Тютюнник Ю.** Революційна стихія. Зимовий похід 1919–1920 рр. Спомини / Ю. Тютюнник. – Л., 2004.
20. Україна. 1919 рік.: М. Капустянський «Похід Українських армій на Київ – Одесу в 1919 році». Є. Маланюк «Уривки зі спогадів». Документи та матеріали: Документально-наукове видання / [передм. Я. Тинченко]. – К., 2004.
21. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 1078, оп.1, спр. 3.
22. Там само. – Ф. 1078, оп.1, спр.5.
23. Там само. – Ф. 1078, оп.1, спр.6.
24. Там само. – Ф. 1078, оп.1, спр.21.
25. Там само. – Ф. 1092, оп. 5, спр. 17.
26. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1, оп. 20, спр. 1040.
27. Там само. – Ф. 269, оп. 1, спр. 37.
28. **Чеботарів М.** Визвольні змагання очима контррозвідника (Документальна спадщина Микола Чеботаріва) / М. Чеботарів. – К., 2003.

Надійшла до редколегії 25.04.2014

УДК 94 (477.63) «1943/1989»

В. Д. Мирончук

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ПРАВНУК КОБЗАРЯ ДМИТРО КРАСИЦЬКИЙ НА ІСТОРИЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ ДДУ

Проаналізовано внесок Д. Ф. Красицького в організацію навчального і наукового процесу як на історичному факультеті, так і в університеті в цілому.

Ключові слова: викладач, кафедра, завідувач, проректор, директор, історичний музей, творчість.

© В. Д. Мирончук, 2014